FAN TO‘GARAKLARIDA “TESKARI SINF” SIKLI ASOSIDA MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI

Ramazonova Mohichehra Sodiq qizi

Qo‘qon universiteti Ta’lim kafedrasi dotsenti v.b.

e-mail: Ramazonovamohichehra90@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda oliy ta’lim muassasalarida fan to‘garaklari mashg‘ulotlarini aralash ta’lim texnologiyalari asosida “onlayn tayyorgarlik – auditoriyadagi faol faoliyat – onlayn refleksiya” sikli bo‘yicha tashkil etish metodikasi yoritilgan. Metodikaning besh bosqichi (diagnostik-tayyorgarlik, motivatsion, o‘quv-amaliy, loyiha faoliyati, refleksiv-baholash), har bir bosqichda qo‘llaniladigan raqamli vositalar va kutiladigan natijalar tavsiflangan hamda “teskari sinf” sikli to‘garak faoliyatining uzluksizligini ta’minlovchi asosiy tashkiliy shakl sifatida asoslangan.

Kalit so‘zlar: fan to‘garagi, aralash ta’lim, teskari sinf, onlayn tayyorgarlik, refleksiya, LMS, loyiha faoliyati, mustaqil ta’lim.

Kirish

Oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish sharoitida talabalarning auditoriyadan tashqari faoliyatini samarali tashkil etish, ularni ilmiy-ijodiy izlanishga yo‘naltirish dolzarb pedagogik vazifalardan biriga aylandi. Fan to‘garaklari bu vazifani hal etishning an’anaviy, ammo hanuz yetarlicha foydalanilmayotgan shakli hisoblanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab oliy ta’lim muassasalarida to‘garak mashg‘ulotlari haftasiga bir marta, qat’iy jadval asosida, asosan axborot berish shaklida o‘tkaziladi. Natijada talabalar mashg‘ulotda passiv tinglovchiga aylanadi, mashg‘ulotlar orasidagi vaqt esa pedagogik jihatdan “bo‘sh” qoladi.

Bu muammoni hal etishning istiqbolli yo‘llaridan biri to‘garak faoliyatini aralash ta’lim (blended learning) texnologiyalari asosida qayta loyihalashdir [1; 2; 8]. D.R.Garrison va N.D.Vaughan aralash ta’limni yuzma-yuz va onlayn ta’limning shunchaki qo‘shilishi emas, balki o‘quv jarayonini tubdan qayta loyihalash sifatida talqin etadi [7]. J.Bergmann va A.Sams tomonidan ommalashtirilgan “teskari sinf” (flipped classroom) modelida nazariy materialni o‘zlashtirish auditoriyadan oldingi mustaqil onlayn bosqichga ko‘chiriladi, auditoriya vaqti esa muhokama, muammo yechish va amaliy faoliyatga ajratiladi [5]. Xorijiy sharhlarda bu modelning talabalar faolligi va o‘quv natijalariga ijobiy ta’siri qayd etilgan, ammo tayyorgarlik bosqichini nazorat qilish va motivatsiyani saqlash muammolari ham ko‘rsatilgan [4; 10].

Tezisning maqsadi – fan to‘garaklari mashg‘ulotlarini “teskari sinf” sikli asosida tashkil etish metodikasini bosqichma-bosqich tavsiflash va uning asosiy didaktik shartlarini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Tadqiqotimizda to‘garak mashg‘ulotlari uch qismli takrorlanuvchi sikl asosida loyihalandi: **onlayn tayyorgarlik – auditoriyadagi faol faoliyat – onlayn refleksiya**. Birinchi qismda talaba LMS (Moodle yoki Google Classroom) muhitida qisqa videoma’ruza, elektron matn yoki taqdimot bilan tanishadi va kichik nazorat testini bajaradi. Ikkinchi qismda auditoriya vaqti to‘liq faol faoliyatga – muhokama, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, kichik guruhlarda loyiha ustida ishlashga sarflanadi. Uchinchi qismda talaba mashg‘ulot natijasini elektron portfolioga joylaydi, refleksiv kundalikka yozadi va forumda muhokamani davom ettiradi. Shu tariqa to‘garak faoliyati haftalik bitta uchrashuvdan uzluksiz ta’lim jarayoniga aylanadi.

Sikl to‘garak faoliyatining besh bosqichli metodikasi ichida amalga oshiriladi. Bosqichlarning maqsadi, asosiy vositalari va kutiladigan natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Aralash ta’lim asosida to‘garak faoliyatini tashkil etish metodikasining bosqichlari

Bosqich	Maqsadi	Raqamli vositalar	Natija
Diagnostik-tayyorgarlik	Mazmunni talabalar ehtiyojiga moslash	Google Forms, LMS kursi, guruh chati	To‘garakning elektron muhiti
Motivatsion	Ichki motivatsiyani shakllantirish	Motivatsion video, vebinar, Kahoot	To‘garakka ijobiy munosabat
O‘quv-amaliy	An’anaviy va raqamli shakllarni integratsiyalash	Videoma’ruza, elektron topshiriq, interaktiv test, forum	Nazariy bilim va amaliy ko‘nikma
Loyiha faoliyati	Amaliy va ijodiy faoliyatni tashkil etish	Google Workspace, Canva, Padlet, Trello, Miro	Loyiha mahsuloti, ilmiy tezis
Refleksiv-baholash	Natijalarni tahlil qilish va rivojlanishni rejalashtirish	Google Sites, rubrika, refleksiv kundalik	Rivojlanish darajasi, keyingi strategiya

Diagnostik-tayyorgarlik bosqichida talabalarning qiziqishlari, kasbiy yo‘nalishi va raqamli kompetentligi so‘rovnoma, test va suhbat orqali o‘rganiladi. Shu ma’lumotlar asosida to‘garak mavzulari tanlanadi, LMS kursi ochiladi va mashg‘ulotlarning rotatsion jadvali tuziladi. Bu bosqichda “teskari

sinf” sikli uchun zarur infratuzilma – elektron kurs tuzilmasi, muloqot reglamenti va topshiriqlarni topshirish tartibi oldindan belgilab qo‘yiladi.

Motivatsion bosqichda E.Deci va R.Ryanning o‘zini o‘zi belgilash nazariyasiga tayanib [6; 13], talabaning avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy bog‘liqlik ehtiyojlarini qondiruvchi sharoit yaratiladi: talabaga mavzu va topshiriq turini tanlash erkinligi beriladi, topshiriqlar murakkabligi bosqichma-bosqich oshiriladi, kichik guruhlarda hamkorlik tashkil etiladi.

O‘quv-amaliy bosqich “teskari sinf” siklining yadrosini tashkil etadi. Bu bosqichda tajribamiz quyidagi didaktik qoidalarni samarali ekanini ko‘rsatdi. Birinchidan, onlayn tayyorgarlik materiali qisqa (videoma’ruza 7–10 daqiqa) va aniq vazifaga bog‘langan bo‘lishi kerak; aks holda talabalar uni oxirigacha ko‘rmaydi. Ikkinchidan, har bir onlayn material kichik nazorat testi yoki savol bilan yakunlanadi va uning natijasi auditoriyadagi ish boshlanishida qisqa muhokama qilinadi – bu tayyorgarlik bosqichini “majburiy” emas, balki mazmunli qiladi. Uchinchidan, auditoriyadagi vaqtning asosiy qismi talabalarning faol harakatiga – muammoli vaziyatni yechish, kichik guruhda muhokama, taqdimotga ajratiladi; to‘garak rahbari bu jarayonda ma’ruzachi emas, balki fasilitator vazifasini bajaradi.

Loyiha faoliyati bosqichida kichik guruhlar ilmiy, innovatsion yoki ijtimoiy loyihalar ustida ishlaydi. Loyihaning rejasi Trello yoki Padlet doskasida yuritiladi, hujjatlar Google Workspace’da birgalikda tayyorlanadi, taqdimot Canva yoki Miro yordamida yaratiladi. Loyiha mahsuloti – tezis, taqdimot, metodik ishlanma yoki elektron resurs – talabaning to‘garakdagi ishtirokining aniq natijasi sifatida e’tirof etiladi va keyinchalik talabalar ilmiy konferensiyalarida taqdim etiladi.

Refleksiv-baholash bosqichida talaba elektron portfolio yuritadi, o‘z-o‘zini va guruhdoshlarini baholaydi, to‘garak rahbari va ekspertlar esa loyiha

ishini oldindan e’lon qilingan rubrika asosida baholaydi. D.Kolbning tajribaviy o‘qitish sikli [9] va D.Schönning refleksiv amaliyot haqidagi qarashlari [14] bu bosqichning nazariy asosini tashkil etadi. Refleksiya natijalari keyingi siklning onlayn tayyorgarlik materiallarini tanlashda hisobga olinadi; shu tariqa sikl yopiq va o‘zini o‘zi takomillashtiruvchi tizimga aylanadi.

Metodika 2022–2025-yillarda Buxoro davlat universiteti, Andijon davlat pedagogika instituti va Qo‘qon universitetida jami 456 nafar talaba ishtirokida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlarida sinovdan o‘tkazildi [3]. 2024–2025-o‘quv yilida tajriba guruhida to‘garak faoliyatiga yuqori darajada jalb etilgan talabalar soni tajriba boshidagi 11 nafardan (77 nafardan) yakunda 26 nafarga yetdi, past darajadagilar esa 47 nafardan 5 nafarga kamaydi. Nazorat guruhida bu ko‘rsatkichlar deyarli o‘zgarmadi (yuqori daraja 8 → 10, past daraja 43 → 38 nafar). Guruhlar o‘rtacha ballari o‘rtasidagi farq statistik ahamiyatli ekani Styudent–Uelch mezoni [12] bilan tasdiqlandi ($t = 6{,}14 > t_{kr} = 1{,}98$).

Tajriba davomida “teskari sinf” siklini to‘garakda qo‘llashning ayrim cheklovlari ham aniqlandi. Talabalarning bir qismida dastlab mustaqil onlayn tayyorgarlikka ko‘nikma yetishmadi; bu muammo birinchi haftalarda tayyorgarlik topshiriqlarini juda qisqa qilish va ularni auditoriyada albatta muhokama qilish orqali bartaraf etildi. Internet tezligi past bo‘lgan talabalar uchun videomateriallarning yengil versiyasi va matnli konspekt ham joylashtirildi. To‘garak rahbarining raqamli kompetentligi ham siklning muvaffaqiyatini belgilovchi omil ekani ma’lum bo‘ldi.

Xulosa

Fan to‘garaklari mashg‘ulotlarini “onlayn tayyorgarlik – auditoriyadagi faol faoliyat – onlayn refleksiya” sikli asosida tashkil etish to‘garak faoliyatini

haftalik uchrashuvdan uzluksiz ta’lim jarayoniga aylantiradi, auditoriya vaqtini faol faoliyatga bo‘shatadi va talabaning mustaqil ta’lim hamda refleksiv ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Siklning samarali ishlashi uchun onlayn materiallarning qisqa va vazifaga bog‘langan bo‘lishi, tayyorgarlik natijasining auditoriyada albatta muhokama qilinishi, to‘garak rahbarining fasilitatorlik roli hamda refleksiya natijalarining keyingi siklga qaytarilishi zarur shartlar hisoblanadi. Metodikani boshqa yo‘nalishlardagi fan to‘garaklari faoliyatida ham qo‘llash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Allamova Sh.Sh. Aralash ta’lim modellari va imkoniyatlari // O‘zbekistonda xorijiy tillar. – 2022. – № 6 (47). – B. 100–117.

2. Ashurova D.N. Aralash ta’lim modellari // O‘zbekistonda xorijiy tillar. – 2021. – № 1 (36). – B. 115–127.

3. Ramazonova M.S. Aralash ta’lim texnologiyalari asosida talabalarni to‘garak faoliyatiga jalb etish samaradorligini baholash // Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali. – 2026. – Vol. 2, Issue 4. – B. 365–369.

4. Akçayır G., Akçayır M. The flipped classroom: A review of its advantages and challenges // Computers & Education. – 2018. – Vol. 126. – P. 334–345.

5. Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. – Eugene, OR: ISTE, 2012. – 112 p.

6. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 371 p.

7. Garrison D.R., Vaughan N.D. Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines. – San Francisco: Jossey-Bass, 2008. – 272 p.

8. Horn M.B., Staker H. Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools. – San Francisco: Jossey-Bass, 2014.

9. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984. – 256 p.

10. O'Flaherty J., Phillips C. The use of flipped classrooms in higher education: A scoping review // The Internet and Higher Education. – 2015. – Vol. 25. – P. 85–95.

11. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – San Rafael, CA: The Autodesk Foundation, 2000. – 45 p.

12. Welch B.L. The generalization of "Student's" problem when several different population variances are involved // Biometrika. – 1947. – Vol. 34, № 1–2. – P. 28–35.

13. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55, № 1. – P. 68–78.

14. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983. – 374 p.